

УДК 336.717

О.І. Гонта, д-р екон. наук

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

Н.С. Островська, канд. екон. наук

Буковинський державний фінансово-економічний університет, м. Чернівці, Україна

А.В. Жаворонок, аспірант

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

ФАКТОРИНГ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ АЛЬТЕРНАТИВНИХ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ

О.И. Гонта, д-р экон. наук

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

Н.С. Островская, канд. экон. наук

Буковинский государственный финансово-экономический университет, г. Черновцы, Украина

А.В. Жаворонок, аспирант

Черниговский национальный технологический университет, г. Чернигов, Украина

ФАКТОРИНГ КАК ОДИН ИЗ ВИДОВ АЛЬТЕРНАТИВНЫХ БАНКОВСКИХ УСЛУГ

Olena Honta, Doctor of Economics

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

Nataliia Ostrovska, PhD in Economics

Bukovyna State University of Finance and Economics, Chernivtsi, Ukraine

Artur Zhavoronok, PhD student

Chernihiv National Technological University, Chernihiv, Ukraine

FACTORING AS ONE TYPE OF ALTERNATIVE BANKING SERVICES

Проведено аналіз сучасного стану діяльності комерційних банківських установ у сфері надання альтернативних послуг факторингу. Розглянуто основні тенденції розвитку альтернативних банківських послуг в Україні, досліджено їх роль на ринку фінансових послуг банківських і небанківських установ. Визначено основні проблеми та запропоновано шляхи вдосконалення операційної діяльності вітчизняних банків.

Ключові слова: банківська послуга, банківська операція, альтернативна банківська операція, ринок фінансових послуг, факторинг.

Проведен анализ современного состояния деятельности коммерческих банковских учреждений в сфере предоставления альтернативных услуг факторинга. Рассмотрены основные тенденции развития альтернативных банковских услуг в Украине, исследованы их роль на рынке финансовых услуг банковских и небанковских учреждений. Определены основные проблемы и предложены пути совершенствования операционной деятельности отечественных банков.

Ключевые слова: банковская услуга, банковская операция, альтернативная банковская операция, рынок финансовых услуг, факторинг.

In the article investigated the current state of banks in providing innovative services – factoring. Analyzed the main development trends in non-traditional banking services in Ukraine, studied their role in the financial services banking and non-banking institutions. Defined the main basic problems and suggests ways to improve the operations of domestic banks.

Key words: banking service, banking operation, non-traditional banking operation, market of financial services, factoring.

Постановка проблеми. Комерційні банки нині здійснюють широке коло операцій та послуг, концентруючи в собі основну частину кредитних ресурсів та виконуючи широкий спектр банківських операцій і фінансових послуг. Банки активно впливають на розвиток господарських відносин та економіки загалом. Альтернативні види банківських послуг широко використовуються в економічно розвинутих країнах. Розвиток будь-якої держави, а саме економічне зростання, не можливе без використання альтернативних видів банківських послуг, зокрема факторингу.

Сьогодні за факторинговими схемами в Україні працює близько 300 підприємств. У більшості – це харчова промисловість (особливо кондитерська, ринки пива, соків і води), друкарська галузь, фармацевтика, сільське господарство, винно-коньячні підприємства, легка промисловість тощо.

Наведені дані свідчать про те, що ринок факторингу в Україні розвивається досить повільними темпами, а значна частина банків і компаній взагалі не використовують на практиці цей вид операції.

Аналіз основних наукових досліджень і публікацій. Необхідності та актуальності розвитку альтернативних банківських послуг присвячено багато публікацій О.Р. Циганова, Т.Д. Косова, А.М. Мороза, Б.В. Луців, М.І. Савлука. Проблеми факторингу присвячено багато наукових праць. Серед вітчизняних учених економістів, які займаються проблемою управління дебіторською заборгованістю за допомогою факторингу, слід виділити таких авторів, як Т.Е. Белялов, Ю.М. Лисенко, Ю.С. Скакальський. Значний внесок у розвиток факторингу здійснили такі сучасні економісти: О.І. Ступницький, О.А. Горбатенко, Л.Ю. Белоусов, Б.З. Гвоздев, Л.В. Руденко. В їх дослідженнях розкрито теоретичні та практичні аспекти розвитку факторингу в Україні.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Визначення основних тенденцій розвитку факторингу, окреслення проблем та визначення напрямів удосконалення альтернативних послуг факторингу вітчизняних банків.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз сучасного стану банківської системи України у сфері надання альтернативних банківських послуг, зокрема факторингу.

Виклад основного матеріалу. Одним із перспективних видів банківських послуг є факторинг – ризикований, але високоприбутковий бізнес, ефективне знаряддя фінансового менеджменту, одна із форм диверсифікації альтернативних банківських послуг, які найбільш пристосовані до сучасних процесів розвитку економіки.

Послуга факторингу в Україні ще досить молода. Зародження та формування українського ринку факторингу припадає на 2001 рік. Першим банком, що розпочав надавати послуги з факторингових операцій, був АКБ “Укрсоцбанк”. З часом технологію факторингу підтримав і запровадив АКБ “ТАС-Комерцбанк”, розпочавши активну експансію ринку. Проте в момент становлення ринку факторингу в Україні була відсутня необхідна нормативна, теоретична і практична база, не було підготовленого кадрового потенціалу, а технологія факторингу була основана на розробках російських колег. Українські теоретики і практики розробили нову технологію, внесли відповідні корективи, вдосконалили і спростили факторинговий цикл, і в 2004 році факторинговий бізнес розпочинає своє друге зародження в банківських установах і корпораціях [5].

З 2006 року факторингові операції починає проводити АТ “Державний Експортно-імпорتنний банк”. Однак операції в основному проводилися з поточними клієнтами банку, які активно користувалися кредитними послугами, таким чином замінюючи кредит факторингом. Крім банків, факторинг надають інші фінансові установи, наприклад, компанія “Арма Факторинг”. Працюючи на ринку факторингу з 2004 року, ця компанія обслуговує не більше 15 клієнтів.

Поняття та предмет договору факторингу чітко визначені в Цивільному і Господарському кодексах України. Згідно зі ст. 1077 Цивільного кодексу України договір факторингу – це договір, згідно з яким одна сторона (фактор) передає або зобов’язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт відступає або зобов’язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [7]. Згідно зі ст. 350 Господарського кодексу України факторинг – це придбання банком права вимоги у грошовій формі з поставки товарів або надання послуг з прийняттям ризику виконання такої вимоги та прийом платежів [2].

Отже, факторинг – комплекс послуг, що надаються клієнту спеціалізованою компанією (фактором) в обмін на уступку дебіторської заборгованості (обов’язковим є перехід права власності на дебіторську заборгованість). Важливо знати і розуміти, що факторинг – самостійний напрямок економіки, скерований на надання комплексних

послуг, що сприяють росту обсягу продаж торгових і виробничих компаній та не є частиною ніякої іншої галузі економіки і важливий сам по собі.

У здійсненні факторингової операції беруть участь три сторони: постачальник, покупець та фактор. Економічний зміст факторингової операції проявляється в тому, що постачальник отримує певну суму коштів від фактора, який його обслуговує, у момент відвантаження товару покупцеві до оплати її покупцем. Лише частина суми виплачується у ході певного обумовленого у договорі терміну. Неповна оплата рахунків, у момент їх придбання, служить для фактора гарантією від можливих збитків, у зв'язку з будь-якими обставинами. Банк отримує комісію за надані факторингові послуги та дохід у вигляді процентів за наданий клієнту аванс. Також банк-фактор у межах здійснення факторингових операцій, крім надання кредиту, здійснює повне факторингове обслуговування – бухгалтерське, інформаційне, збутове, страхове, юридичне, яке включає обробку рахунків клієнта, контроль за виконання строків платежів, фінансові консультації, захист інтересів клієнта при неплатоспроможності його боржників [1]. Це дозволяє розширювати коло клієнтів банку, підсилювати зв'язок з ними, збільшувати прибуток банку за рахунок розширення операцій.

Економічна ефективність факторингових операцій виявляється в тому, що факторинг дозволяє істотно підвищити ліквідність активів, рентабельність компаній та їхню платоспроможність, а це, як наслідок, сприяє економічному зростанню.

Факторингові операції відносять до високодохідних, а відповідно, і до високоризикованих: ставки за ними на 2–3 відсоткові пункти вищі, ніж за кредитами, які надаються позичальникам з аналогічним фінансовим станом. Тому їх розвиток за сприятливого економічного стану в країні є позитивним фактором підвищення ефективності діяльності банку. Для оцінки загальної тенденції розвитку цих операцій аналіз проводиться за тривалий проміжок часу.

Загалом, відслідкувати обсяги факторингу, що пропонують банківські установи, практично є неможливим, адже обсяги цієї діяльності не оприлюднюються перед вищими державними органами, на відміну від діяльності фінансових компаній.

Динаміка кількості та вартості укладених фінансовими компаніями договорів факторингу наведена на рис. 1.

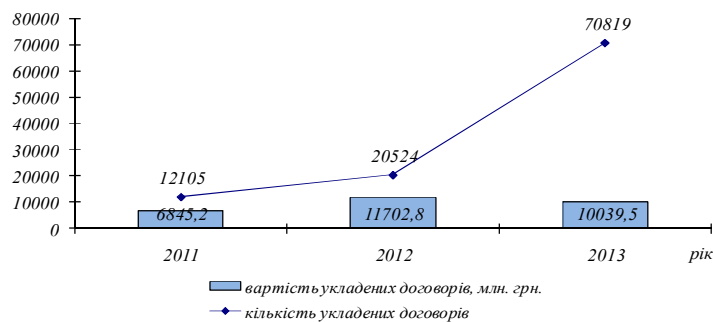

Рис. 1. Динаміка кількості та вартості укладених фінансовими компаніями договорів факторингу
Джерело: [4].

Станом на 31.12.2013 у Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 163 фінансові компанії, які мають право надавати послуги факторингу.

Протягом 2013 року фінансові компанії уклали 70 819 договори факторингу на загальну суму 10 039,5 млн грн, виконали 60 524 договори на суму 9167,8 млн грн. Станом на 31.12.2013 діючими залишаються 7414 договорів факторингу.

За результатами 2013 року порівняно з відповідним періодом 2012 року відбулося зменшення на 14,2 % (1663,4 млн грн) операцій факторингу у вартісному вираженні, у той час як кількість договорів зросла в 3,5 рази (на 50295 од.).

Використання факторингу не лише дає змогу підприємству уникнути кризових явищ, а й сприяє подальшому розвитку підприємства.

Важливим показником, який характеризує факторингові послуги, є джерела їх фінансування. Дані про джерела фінансування факторингових послуг наведені в табл. 1 на основі Підсумків діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг [5].

Таблиця 1

*Аналіз джерел фінансування укладених факторингових операцій
за 2011–2013 роки, млн грн*

Джерела фінансування	2011 рік	2012 рік	2013 рік	Відхилення (+/-) звітного періоду до	
				2011 року	2012 року
Власні кошти	3908,7	8179,0	6183,9	2275,2	-1995,1
Позикові кошти юридичних осіб (крім банківських кредитів)	1662,4	1584,4	367,7	-1294,7	-1216,7
Банківські кредити	1192,6	1643,0	3338,9	2146,3	1695,9
Інші джерела	64,3	296,4	149	84,7	-147,4
Всього	6845,2	11702,8	10039,5	3194,3	-1663,3

Коливання динаміки структури джерел фінансування факторингових операцій відбуваються переважно за рахунок зміни частки власних коштів, яка традиційно є найбільшою у структурі джерел фінансування.

Станом на 31.12.2013 частка власних коштів становить 61,6 %, що на 8,3 процентних пункти менше, ніж за відповідний період минулого року (69,9 %) та на 4,5 процентних пункти менше 2011 року.

Частка банківських кредитів становить 33,3 % у структурі джерел фінансування, що на 19,3 процентних пункти більше цього показника станом на 31.12.2012 року (14,0 %) та на 15,9 % станом на 31.12.2011 року.

Обсяг позичкових коштів юридичних осіб (крім банківських кредитів) у порівнянні з показником на відповідну дату 2012 року зменшився на 9,8 процентних пункти та становить 3,7 % від загальної суми джерел фінансування та на 20,6 % менше за аналогічний період 2011 року.

Наочно динаміку джерел фінансування укладених факторингових операцій (власні кошти, позикові кошти юридичних осіб (крім банківських кредитів), банківські кредити та інші джерела) за 2011–2013 роки можна прослідкувати на рис. 2.

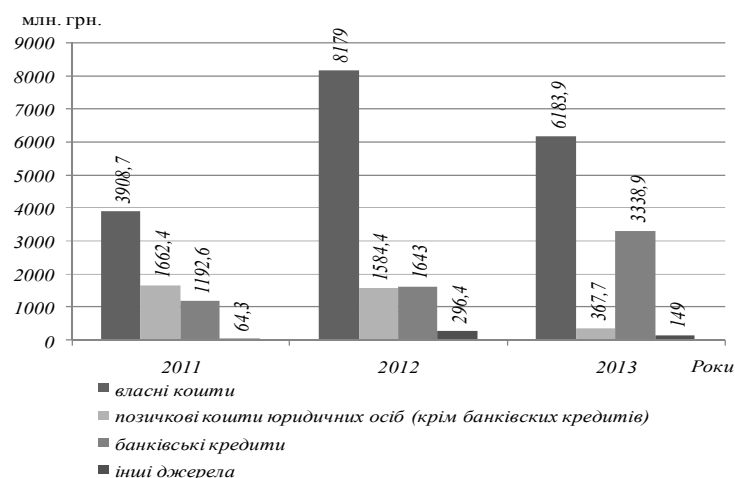

Рис. 2. Динаміка джерел фінансування факторингових операцій

Джерело: [5].

Розподіл за галузями обсягів наданих фінансових послуг за укладеними договорами факторингу наведено в табл. 2 [4].

Таблиця 2

Аналіз розподілу договорів факторингу за галузями протягом 2011–2013 років, млн грн

Найменування галузі	2011 рік	2012 рік	2013 рік	Відхилення (+/-) звітного періоду до	
				2011 року	2012 року
Будівництво	2,7	5,8	55,1	52,4	49,3
Добувна промисловість	-	-	-	-	-
Легка промисловість	43,0	11,1	-	-43	-11,1
Машинобудування	342,6	253,0	0,3	-342,3	-252,7
Металургія	118,1	26,8	-	-118,1	-26,8
Сільське господарство	-	-	17,5	17,5	17,5
Сфера послуг	2094,3	1479,3	152,6	-1941,7	-1326,7
Транспорт	-	-	1,7	1,7	1,7
Харчова промисловість	98,1	295,8	115,1	17	-180,7
Хімічна промисловість	0,5	-	2,1	1,6	2,1
Інші	4146,0	9596,6	9695,1	5549,1	98,5
Всього	6845,3	11702,8	10039,5	3194,2	-1663,3

Аналізуючи дані табл. 2, варто зазначити, що у 2013 році у порівнянні з аналогічним періодом 2012 року відбулося загальне зменшення суми договорів факторингу на 14,2 % (1663,3 млн грн). Значно скоротилися укладені договори за такими галузями, як: сфера послуг – на 89,7 % (-1326,7 млн грн), машинобудування – на 99,9 % (252,7 млн грн) та харчова промисловість – на 61,1 % (-180,7 млн грн). Водночас, укладено договори факторингу за галузями, за якими протягом 2011–2012 років не укладалися договори, а саме: сільське господарство – 17,5 млн грн, транспортна сфера – 1,7 млн грн та хімічна промисловість – 2,1 млн грн.

Факторингові операції вигідні для юридичних осіб у зв'язку з появою можливості зменшити витрати на адміністрування проблемних боргових зобов'язань та наростити свої активи. Разом з тим факторингова компанія (банк) здійснює кредитування оборотного капіталу замовника та бере на себе його кредитний і валютний ризики, а також дозволяє клієнту-постачальнику отримувати основну частину грошової виручки.

Отже, переваги факторингу є суттєвими, оскільки використання факторингу позитивно впливає на фінансовий стан підприємства, дозволяє підвищити ліквідність дебіторської заборгованості, ліквідувати касові розриви та збільшити оборотний капітал, застрахувати ризики, пов'язані з наданням відстрочення платежу покупцям, розширити свою частку на ринку, а банк, у свою чергу, має можливість отримати додаткове джерело доходів та посилити свою конкурентну позицію на ринку банківських послуг.

На сьогодні факторинг знаходиться на стадії свого становлення. Для його подальшого ефективного розвитку слід вирішити такі основні проблеми, як:

- недосконалість вітчизняного законодавства у сфері факторингових послуг;
- великий розмір плати за здійснення факторингової операції (50–60 %);
- використання банками при оцінюванні потенційного клієнта факторингу схеми, ідентичної при кредитуванні;
- запровадження факторингу в Україні ускладнюється прийнятою практикою ведення торгово-збутових операцій, яка передбачає здебільшого передплату та майже повну відсутність комерційного кредиту.

Важливу роль відіграє й обізнаність менеджерів, економістів та керівників з факторингом як економічним інструментом. Саме сучасна підготовка спеціалістів та фахівців українських підприємств повинна розкрити їм ефективні методи управління підприємством, які є загальноприйнятими в міжнародній практиці, серед яких і є факторинг.

Висновки і пропозиції. Інтеграція України до світових господарських зв'язків вимагає розширення методів комерційної діяльності суб'єктів господарювання. Банкам, які є основними інструментами грошово-кредитного регулювання ринку, для ефективного підвищення конкурентоспроможності банківської системи необхідно активно впроваджувати у свою діяльність нетрадиційні банківські послуги, зокрема факторинг. Цей вид операцій довів свою ефективність та вигідність для всіх учасників ринків.

Основний орієнтир подальших досліджень – це можливість адаптації європейських моделей і факторингових схем для українського ринку з метою вирішення основного завдання сьогодення, а саме зниження показників втрат. А це дасть змогу використовувати факторинг у різних галузях економіки, а не лише у банківських установах.

Список використаних джерел

1. Внукова Н. М. Можливості та ризики факторингу в ресурсі SWOT-аналізу / Н. М. Внукова, К. Н. Шапошникова // *Фінансовий ринок України*. – 2007. – № 2 (40). – С. 6–11.
2. *Господарський кодекс України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
3. Косова Т. Д. Банківські операції : навч. посіб. / Т. Д. Косова, О. Р. Циганов. – К. : Центр навчальної літератури, 2012. – С. 9–10.
4. Підсумки діяльності фінансових компаній, ломбардів та юридичних осіб (лізингодавців) за 2013 рік [Електронний ресурс] / Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг. – Режим доступу : http://www.uul.com.ua/fileadmin/downloads/dpn/fk_2013.pdf.
5. Прохорова Ю. В. Дослідження стану ринку факторингу в Україні [Електронний ресурс] / Ю. В. Прохорова, М. О. Терновська // *Вісник економіки транспорту і промисловості*. – 2010. – № 30. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vetp/2010_30/10pyvofi.pdf.
6. Філіпенко Ю. Ю. Факторингові операції комерційних банків: механізм проведення, особливості обліку, проблеми та перспективи розвитку в Україні [Електронний ресурс] / Ю. Ю. Філіпенко, А. В. Сатановська // *Вісник ПДАБА*. – 2011. – № 6–7. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vrabia/2011_6-7/25.pdf.
7. *Цивільний кодекс України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.